

הארץ: ביקורת - דוחקי הקצ

אמש בתיאטרון | מיכאל הנדלולק

תחושה קשה של חוסר אונים

הבמאי רוני ניניו מתחיל את ההצגה כאילו כחורה, עם סקסטים ביד, ומוסיף עוד מימד חשוב של ניכור. יוסי עיני, יונתן מילה, ואריה צ'דנר "מייצגים" את דמויות הרבנים (שתמונותיהם מוקדנות ברקע, וגם ציטוטים מדבריהם). ארז שפירד עוטה במהלך המחזה את דמותו של גולדשטיין, עם רובה גליל בידו ומבט משיחי מטורף בעיניו. זו המעטפת הרעיונית-פוליטית. והתיאטרון הזה מגייס לאמידה השונה.

גיבור המחזה הוא מחזאי רתי לשעבר, שמגלה שכנו התחפש בפורים לברוך גולדשטיין

זה קצד (70 דקות), פלקטי, סכמטי, מצמרד ויעיל. אני מניח שיהיו צופים ישראלים שלא יתקשו לטעון שזו הסתה והמציאות היא מורכבת יותר.

חילוני כמוני אינו יכול שלא לצאת מהצגה זו בתחושת שאם יש כאן מלחמת תרבות על נפשה של היהדות ושל החברה בישראל, הרי שהצד "שלי" הפסיד אותה בגדול, ומה שנשאר לו לעשות הוא להתעקש לעשות הצגות חשובות ומתסכלות כאלה.

האם יש סיכוי שהמחזה הזה מעוות את המציאות? הלחזאי. ועליה בעיני חובת ההוכחה, והיא כבר נכשלה, גם בימי, יותר מדי פעמים.

תיאטרון החאן מציג את "דוחקי הקצ" מאת מוטי לרנר. בימוי: רוני ניניו. תפאורה: כנרת קיש. תלבושת: דליה פן-הלה. מוסיקה: שמוליק נויפלד. תאורה: רון כהן

גיבורו של המחזאי מוטי לרנר, הוא מחזאי המחזאי שבתוך המחזה הוא רתי לשעבר, המגלה שכנו יחידו, תלמיד ישיבה, התחפש בפורים לברוך גולדשטיין. האב, הרוצה להציל את נפש בנו, ואת קשריו עימו, יוצא למסע לגלות מה גרם לגולדשטיין לבצע את הטבח במערת המכפלה בפורים 1994. זו הליבה הדרמטית של המחזה.

הוא גם כותב מחזה לתיאטרון ירושלמי, וחוקר את האפשרות שבירודים הילכתיים של רבנים כהילכות הריגת גויים גרמו לגולדשטיין לעשות את מה שעשה. בתחקיר הוא פוגש רבנים ששמש מוכר מהמציאות - הרב יצחק גינזבורג, מחבר "תורת המלך", הרב רב ליאור שנתן לספר הסכמה, הרב עירו אלבוה, ישעיהו צודי, הרב הילל עמיאל. מכולם הוא שומע, בדרגות שונות של נחרצות, שיש בדת היהודית אלמנטים מפלים, בלשון המעטה, אך כולם טוענים - טענה שבג"ץ קיבל - שבירוד הילכתי איננו הסתה לאלימות. הרבנים או אינם מוכנים לגנות את מעשה גולדשטיין, או מתנערים מאחרי ריותם להלוך רחוק, אם לא מעשיו, או שרואים בהם אקט שבכלל רצוי, לפי תפיסתם את הדת היהודית.

המחזאי (אותו מגלם ניר רון) ובנו (אותו משחק איתי זבולון) הם דמויות בדויות, אם כי כאלה שהיו יכולות להתקיים במציאות ישראלית. כמוהם גם מנהלת התיאטרון (כרמית מסי) לתי-קפלן) והיועץ המשפטי של התיאטרון (אבי פניני) שמסרבים להעלות את המחזה, בין אם מפני שאי אפשר להוכיח את טענותיו, או בגלל שיעסוק בנושא הזה רק יחמיר את המצב.

העובדה שזהו מחזה בתוך מחזה היא אלמנט ניכור נוסף, האומר לקהל שמה שמוצג אינו טענה כפשוטה, אלא תהליך בדיקתה של טענה לקראת הצגה

במאמר "ברוך הגבר" שגם אותו מוצג חגי, לחרדתו, אצל בנו, חגי, והקהל, שומעים מן מוה"בנים פחות או יותר אותם דברים, הקשים לשימיעה לאדם החילוני הכביר; לפיהם, גולדשטיין (ובה) שאלה יגאל עמיר, אנשי המחותרת היהודית, מחותרת בת עין ואחרים, שעוד לא עשו רבה, תודה למול, לא לאל) לא היה זקוק להיתר מרבנים כדי לעשות את מעשהו: שהיה היהודית היא רח מפלה, גם אם זה נראה חמור בעיני יהודים חילונים או בני דתות או עמים אחרים; שדיבריהם של פוסקי הלכה והרבנים הכתובים בתורה הם על-זמניים ותקפים לעולם; שגולדשטיין פעל לאו דווקא מאידיאולוגיה רתית או לפי היתרי רבנים, אלא מתוך הגנה עצמית, כתגובה על אוזלת ידו של צה"ל שאינו מן רי על המתנגלים. ועוד הוא שומע שיייתכן כי גולדשטיין בכלל זכה להתנגלות אלוהית, שאמרה לו לעשות את מעשהו כדי לרחוק את הקץ, ולאלץ את אלוהים להביא את המשיח ואת הגאולה. ועוד הוא שומע שהרבנים גולדשטיין, והם אף רואים בו קרוש,

ואלה שמבינים את חומרת מעשהו ומעשי משכוחי אלה המורבים על הלכות הריגת גוי (הרב עמיאל), מוכנים לעשות זאת בשפה רפה וכלפי פנים, לא בפומבי מחשש שיבולע להם בתוך המחנה שלהם. מעל לכל שומע חגי שהרבנים משוכנעים כי בידוד הלכתי אינו פטיקה הלכתית, ולדעתם איש משומעיהם וקוראיהם לא יעלה בידעו לראות בבדיחיים הלכתיים היתר לפעולה. חגי לומר שעמדה זו מקובלת על הממסד המשפטי ושל בג"ץ, וכך, אם יש בורברי חגי במחזה משום הסתה, הרי היא מאוזנת בטענות לא מתנגלות של הרבנים, ועמדתם מקובלת לגמרי על ידי משפטני ישראל. בניגוד להופעתם הבימתית של חגי ובנו, ובמירה מסוימת הרב עמיאל, שאר הרבנים "מיוצגים" בהדגשה. בזמן הפגישה של חגי עמם הוא חג סביבם, אך הם יושבים על כיסא ואף קוראים בחלק מהזמן מהטקסטים שבדיהם. ברקע מוקד רבות על המסך תמונתיהם, ובירוד שהשחקנים אינם אפילו מנסים לשחק אותם, ואינם לובשים לבוש חרדי. אגב, אף דמות על הבמה אינה חובשת כיפה, ונושא זה מרצא אף ביטוי מרתק בטקסט עצמו. על הקיד האחרון השחור מוקד נים ציטוטים מרבני הרבנים, בהם טקסטים שהאדם החילוני הסביר מתהלחל למראם ולשמעם. ולמי שטוען שהרבנים מוצאים מהקשרם, הרי - בניסוחו של המחזה דייחודי מאמט - "נודי והעדרה של 'ציטוט'". ואם הרבנים אכן הוצאו מהקשרם, אני תודה באיזה הקשר הם מתקבלים על הדעת הסבירה.

פחד לבאות

בערך מהחצית המחזה נעה על הבמה רמות נוספת. זהו ארו שפירי (שברוך כלל מגלם דמויות קומיות מוגזמות, וכאן הוא ממוקד "נקי" ומצמרד) המי תממש לעינינו ברמותו של ברוך גולדשטיין, עם רובה הגליל בידו. הוא זה שמשלט על הבמה בסוף, ונושא את הנבואה האפוקליפטית שלפיה ממשכי דרכו ישתלטו על הארץ ויוציאו אותה מידי החילוניים התבוסתנים, יקיימו את דבר אלוהים ויכחירו את כל אויביהם. ויובל הבן, בתמונה האחרונה, מביע תקווה להמשיך יום אחד את מפעלו של גולדשטיין, ומי צהיר על נכונותו להרוג את אביו, אם יגידו לו לעשות זאת.

חגי מודה לפני בנו שהוא כותב את המחזה מתוך פחד לבאות. אני מניח שגם לדני כתב מתוך פחד, אם לא מייאוש. במחזהו עולה תמיר נה שלפיה גם הרבנים וקהלם פועלים מתוך פחד, הן מפני המוסלמים והפלטסטינים והן מפני התבירה הוית לוגית ובתי המשפט שלה.

אני מניח שאנשים רתיים ויכול לטעון שזו הצגה חזי ממרית ופלקיטית של עולם הרבנים. שמעתי קולות כאלה מצופים שיצאו מההצגה. אני חושב שכל צופה סביר שחי בני ישראל ויזקב אחרי הנעשה בה לא יוכל לצאת מההצגה הזאת שזה נפש, לא מוטרד ולא חודר לדמותי נו. אם ההצגה הזאת מסיתה ואינה משקפת את המציאות, הרי שיש לנו עוד תקווה. הלוואי שהייתי יכול להאמין בכך.